

Průvodce návrhem výzkumného projektu

Autor: Milan Fujda

Toto je velmi stručný průvodce návrhem výzkumného projektu, který by měl studujícím usnadnit nejen promýšlení samotného výzkumného problému při koncipování projektů diplomových prací, ale především pak rozvržení jeho popisu do různých částí formuláře návrhu výzkumného projektu, který se používá při vytváření zadání diplomových prací na Ústavu religionistiky FF MU v Brně. Tento stručný průvodce se snaží adresovat problémy, s nimiž se setkávají mí diplomanti, a které tedy řešíme během společných konzultací. Tato skutečnost může zakládat i určité limity pro využitelnost této příručky, protože diplomanti, kteří u mě píší své práce, obvykle užívají nějaký typ kvalitativního sociálněvědného výzkumu, vzácněji výzkum historický, ale obvykle zaměřený na sociální dějiny. Pokud plánujete uskutečnit svůj diplomový výzkum stejným nebo podobným typem metodologie, měla by vám tato stručná příručka být bezprostředně užitečná.

- Návodné otázky k náležité konstrukci problému a jeho operacionalizaci
- Distribuce komponent výzkumného problému a postupu jeho řešení ve formuláři návrhu výzkumného projektu
- Poznámka ke vztahu výzkumných otázek a otázek pro rozhovor
- Příklad formulace výzkumného problému v grafické podobě

Návodné otázky k náležité konstrukci problému a jeho operacionalizaci

Tento krátký průvodce obsahuje návodné otázky k návrhu výzkumu. Formulováním odpovědí na tyto otázky, pěkně na jednu po druhé, dokážete vyskládat kompletní výzkumný projekt. Nezapomínejte při tom na náležitá zdůvodnění a vysvětlení tam, kde je napsáno, že je třeba objasnit “proč”, “jak”, “jak je možné” atd. Z položek adresovaných těmito otázkami sestává **výzkumný problém**, a to kompletně, úplně a systematicky vystavěný. Na výzkumném problému je založen každý výzkum. Výzkum je jen systematická cesta k porozumění problému a jeho vyřešení prostřednictvím vytvoření znalostí, které ukáží, jaké uspořádání skutečnosti daný jev, považovaný za problematický, utváří. Na těchto znalostech lze následně založit vhodné způsoby, jak s analogickými jevy zacházet, aby se omezily jejich nežádoucí dopady a podporovaly ty žádoucí.

Tam, kde není problém, *záhada*, není co poznávat. Věda je řešením záhad a každý konkrétní výzkum musí řešit jednu takovou drobnou záhadu. Proto je konstrukce záhady, problému jádrem každého výzkumu. S ní výzkum stojí a padá. Další aspekty výzkumu (jako *metoda*) fungují už jen jako *prostředky* řešení záhady a jsou z její formulace tedy odvoditelné. Pokud máte nejasnosti ohledně metody, je možné, že jste problém neformulovali dostatečně jasně a přesně. To zároveň znamená, že bez dobře a jasně formulované záhady, nelze vymýšlet žádné další části výzkumu.

Níže uvádím všechny nutné komponenty vědeckého problému (záhady). Všechny jsou *nutnou* součástí návrhu výzkumného projektu. Logická i rétorická výstavba vědeckého problému sestává ze všech pěti, a to přesně v uvedeném pořadí. Jádro problému tvoří bod 1, ale úplně všechny další body musí být důkladně propracované, aby mohl být problém systematicky (tj. vědecky) řešen.

Pod jejich výčtem uvádím, jak jsou distribuovány ve formuláři *návrhu výzkumného projektu*.

1. V čem spočívá problémová situace (teorie)

- Např. co by teoreticky mělo platit, ale reálně to neplatí? nebo Co by podle teorie mělo být jednoduché, ale reálně je to vnitřně rozporné a komplexní? nebo Očekávané implikace daného jednání /řešení problému jsou nějaké, ale reálně jsou jiné.

2. Jak se problémová situace projevuje v empirické realitě (tj. terénu)

- Jak to v terénu tedy vypadá, jestliže to tedy neodpovídá teoretickým očekáváním? Co konkrétně jim neodpovídá, proč asi, a na jaký typ problému to asi ukazuje?

3. Co budu tedy v terénu přesně zkoumat, abych tu záhadu vyřešil? Na jaký konkrétní typ empiricky dostupných aktivit, jednání, procesů aj. zaměřím svou

pozornost, abych povaze problému dokázal dobře porozumět? (operacionalizace problému)

- Na jaký dílčí problém zaměřím svá empirická pozorování v naději, že tím porozumím aspoň části té záhady?
- Jak ten můj dílčí empirický problém s tím teoretickým souvisí a jaký jeho aspekt mi jeho vyřešení umožní objasnit?
- Z jakých částí se ten výzkumný *problém* skládá, tj. do jakých dílčích **výzkumných otázek** jej rozložím, abych měl jistotu, že jej postihnu v celku a systematicky, tedy ve všech jeho dílčích aspektech, ale také jako uspořádaný celek?

4. V kterém konkrétním terénu se budu pohybovat a proč může reprezentovat uvedenou povahu empirické reality obecně? (sběr dat a jeho metody)

- Mezi jakými lidmi se budu pohybovat, z jakých konkrétních dalších zdrojů budu získávat informace?
- Na základě čeho předpokládám, že se v těch informacích budou skrývat odpovědi na otázky, které mě dovedou k vyřešení problému?

5. Jakým způsobem budu informace analyzovat, abych problém dokázal vyřešit a zároveň měl jistotu, že si toto řešení zachová dlouhodobější platnost? (metoda analýzy dat)

- Jaké postupy zvolím, abych z posbíraných informací vypreparoval odpovědi na výzkumné otázky? Jaké konkrétní skutečnosti (projevy jednání, výpovědi, zmiňovaná fakta a teorie, postoje, pocity, vztahy, slovní formulace, použité metafory, reakce, narativy atd. atp.) budu sledovat a jaké si ve vztahu k nim budu klást otázky? Proč si myslím, že mě takové **otázky směřované k dílčím datům** dovedou k odpovědím na mé **otázky výzkumné**?

Distribuce komponent výzkumného problému a postupu jeho řešení ve formuláři návrhu výzkumného projektu

Anotace:

- vše v holých větách

Teoretická východiska a cíle

- vše s důrazem na návodné otázky úrovně 1 a 2; otázky úrovně 3-5 jen velmi stručně pro dovyjasnění implikací
- cílem se myslí způsob obohacení znalostí na úrovni 1 prostřednictvím znalostí z úrovně 2 a 3

Posun ve stavu bádání

- stav bádání v oblasti odpovídající úrovním 1 a 2, stav bádání v úrovni 3 v případě, že z úrovně 3 už nějaké relevantní výzkumy jsou
- posun znamená vystižení toho, v čem má ono bádání nedostatky a jak je náš výzkum napravit, co nového na úrovni teorie přinese (zdůvodnění přínosu tím, že "tuto skupinu / tento fenomén ještě nikdo nezkoumal", je nedostatečné - možná to dosud nikdo nezkoumal proto, že na tom není výzkumně nic zajímavého)
- popis stavu bádání se provádí na základě rešerše odborné literatury a kriticky zhodnocuje aktuální stav a směřování diskuse o problému; jsou identifikovány ústřední přístupy a témata, a objasněny přístupy a témata, na něž se navazuje v daném projektu
- v posunu ve stavu bádání badatel ukazuje, že se v diskusi orientuje, situuje se na její konkrétní místo a vymezuje ve vztahu k ní povahu přínosu daného projektu

Způsob řešení

- body 3-5

Očekávaný přínos a využití výsledků

- komu a k čemu bude užitečné, až zjistíme to, co zjistit chceme

Poznámka ke vztahu výzkumných otázek a otázek pro rozhovor

Výzkumné otázky a otázky **pro rozhovor** jsou dvě velmi **odlišné** věci, které nelze zaměňovat. Pokud se přistihnete, že místo výzkumných otázek píšete otázky pro rozhovor, **zadržte!** V tu chvíli je totiž něco zcela špatně. Mezi výzkumnými otázkami a otázkami pro rozhovor sice existuje vztah, avšak je to vztah velmi dalece zprostředkovaný, a tedy nepřímý.

Co tedy jsou výzkumné otázky?

Jsou to otázky vycházející z teorie a týkají se **teoretického problému**, který zkoumáme. Rozkládají teoretický problém do podoby několika dílčích otázek, jejichž jednotlivé postupné zodpovězení povede k vyřešení celku problému. Jinými slovy, výzkumné otázky rozkládají problém na dílčí zvládnutelné části, a umožňují tak jeho postupné systematické řešení. Jsou to, obrazně řečeno, dílčí orientační body na cestě k vyřešení problému, a jsou to všechny body, přes které je třeba projít, aby bylo možné dosáhnout cíle cesty. Například může jít o otázky po dynamice státní moci a rezistence vůči ní v období normalizace, a řešené v kontextu každodennosti. Tyto otázky jsou v projektu dále na úrovni 3 specifikovány do podoby, kterou nabývají v kontextu terénu jako otázky po obcházení moci a ukrývání se před ní v mimikrách loajality v případě lidí praktikujících jógu v období normalizace. Ničeho jiného se výzkumné otázky netýkají.

Jak souvisí **výzkumné** otázky s otázkami **pro rozhovor?**

Odpověď na výzkumné otázky nacházíte v procesu **analýzy dat**. K tomu potřebujete mít ta data. Ta data musí být dostatečně bohatá na to, aby vám umožnila prostřednictvím jejich analýzy dospět k odpovědi na **výzkumné otázky**, a tím vyřešit zkoumaný **problém**. Ta data získáváte pomocí rozhovorů, etnografie, pročitáním pramenné literatury (včetně archivních dokumentů) aj. **Strategie** pro vedení rozhovorů tedy musí být promyšlena tak, abyste skutečně získali dostatečně bohatá data.

Součástí strategie rozhovoru je **a) způsob, jakým bude rozhovor veden** - třeba AUTOBIOGRAFICKÉ VYPRÁVĚNÍ, tedy typ NARATIVNÍHO rozhovoru - a **b) pomocný seznam**

témat (formulovaný třeba i jako otázky), který slouží pouze jako **podpora paměti** pro toho, kdo vede rozhovor, aby neopomněl některé téma důležité pro řešení výzkumného problému. Je to osobní pomůcka, skutečně jen podpora paměti bránící před opomenutím důležitých témat, žádný návod, jak klást otázky. Já tomu říkám prostě **check-list** - kontrolní seznam.

Příklad formulace výzkumného problému v grafické podobě

Každodennost normalizační moci: Konformita, obcházení a rezistence v jógové praxi

Dagmar Duchoňová, Sacra 19(1): 7-18.

Konstrukce výzkumného problému a metody výzkumu: Provázanost kroků na cestě od teoretického problému k jeho operacionalizaci a od empirického zkoumání pomocí analýzy zpět k řešení teoretického problému

